

Amirxon Ne'matov
Buxoro davlat universiteti talabasi

SAID AHMADNING OBRAZ YARATISH MAHORATI

(“SAROB” HIKOYASI ASOSIDA)

Annotatsiya: O‘zbek adabiyotining ko‘zga ko‘ringan namoyandasi Said Ahmad o‘zining yorqin hikoyalari, inson tabiatini chuqur psixologik mushohadalagani bilan mashhur. Ushbu maqola Said Ahmadning hikoya uslubini uning “Sarob” qissasini batafsil tahlil qilish orqali o‘rganadi. Ushbu tadqiqot qissada mujassamlangan mavzuli unsurlar, xarakter taraqqiyoti va ijtimoiy-siyosiy sharhlarni ajratib ko‘rsatish orqali Ahmad ijodini o‘zbek adabiyoti kanonida ajratib turuvchi o‘ziga xos xususiyatlarni ko‘rsatishni maqsad qilgan.

Kalit so‘zlar: Dilemma, lager, xarakter, totalitar rejim, ma’naviy ikkilanish.

Аннотация: Саид Ахмед – видный деятель узбекской литературы – известен своими яркими рассказами и глубоким психологическим наблюдением человеческой природы. В этой статье исследуется стиль повествования Саида Ахмеда посредством подробного анализа его рассказа «Сараб». Целью данного исследования является показать специфические особенности, отличающие творчество Ахмеда в каноне узбекской литературы, путем выделения тематических элементов, развития персонажей и общественно-политических комментариев, воплощенных в рассказе.

Ключевые слова: Дилемма, лагерь, персонаж, тоталитарный режим, моральная дилемма

Abstract: Said Ahmed, a prominent figure of Uzbek literature, is known for his bright stories and deep psychological observation of human nature. This article explores Saeed Ahmed’s narrative style through a detailed analysis of his short story "Sarab". This study aims to show the specific features that distinguish Ahmed’s work in the canon of Uzbek literature by distinguishing the thematic elements, character development and socio-political comments embodied in the story.

Key words: Dilemma, camp, character, totalitarian regime, moral dilemma

“Sarob”ning markaziy mavzusi zolim tuzumlar davrida inson ruhining bardoshidir. Said Ahmad mehnat lagerlaridagi og‘ir haqiqatlarni mahbuslarning ichki hayoti bilan yonma-yon qo‘yadi, ayniqsa, ularning xotiralari va intilishlariga e‘tibor qaratadi. Said Ahmadning mehnat lagerlari tasviri keskin va tinimsiz. U mahbuslarga yetkazilgan jismoniy va ruhiy azoblarni batafsil yoritadi va shu orqali totalitar tuzumni qoralaydi. Hikoya siyosiy ta‘qiblarning bema‘niligini va hokimiyatning o‘zboshimchaligini ta‘kidlaydi. Said Ahmadning “Sarob” asarida axloqiy noaniqlik markaziy mavzulardan bo‘lib, totalitar tuzum davridagi axloqiy tamoyillar va og‘ir hayot haqiqatlari o‘rtasidagi murakkab bog‘liqliklarni yoritadi. Said Ahmad o‘zining nozik xarakterlari va murakkab syujeti orqali to‘g‘ri va noto‘g‘ri o‘rtasidagi noaniq chegaralarni o‘rganib, odamlarning ekstremal sharoitlarda axloqiy dilemmalarni qanday boshqarishini ko‘rsatadi.

Said Ahmad qahramonlarning o‘ziga xosligini o‘rganish uchun xotira motividan tez-tez foydalanadi. Qahramonning bir paytlar mashhur odam, hozir qotib qolgan mahbus Kimsanboy haqidagi xotirasi tizimli zulm natijasida sodir bo‘lgan fojiali o‘zgarishlarni ta‘kidlaydi.

Qahramonning yo‘qotish va umidsizlik hissini tushinishda bu esdalik hissi juda muhimdir. Said Ahmad obrazlari ko‘p qirrali bo‘lib, inson tabiatining murakkab tomonlarini aks ettiradi. Ularning psixologik teranligini tasvirlashda ustunlik qiladi, o‘quvchilarga ularning kurashlariga hamdard bo‘lishlariga imkon beradi. Mehnat lagerida rassom bo‘lib ishlayotgan ismi oshkor etilmagan qahramon hikoyaning axloqiy markazi bo‘lib xizmat qiladi. Uning nigohi bilan kitobxonlar lager hayotining shafqatsiz haqiqatlari va inson qadr-qimmatini asrab-avaylashning nozik harakatlariga guvoh bo‘lishadi. Kimsanboy haqidagi qahramonlikdan ko‘ngli qolgan siymoga aylanib borayotgani uning umid va umidsizlik bilan kurashayotganini aks ettiradi. Kimsanboyning xarakteri qarama-qarshilikdagi tadqiqotdir. Dastlab qahramon siymo sifatida tasvirlangan uning sekin-asta axloqiy tanazzulga uchrashi sovet tuzumining makkor oqibatlarini ochib beradi. Said Ahmad Kimsanboydan xiyonat, ayb va najot mavzularini o‘rganishda foydalanadi, bu esa uni hikoyaning asosiy figurasiga aylantiradi.

Kimsanboy “Sarob”da axloqiy noaniqlik mavzusini o‘zida mujassam etgan. Dastlab idealist va mashhur shaxs sifatida taqdim etilgan uning qotib qolgan mahbusga aylanishi hokimiyatning buzuvchi ta‘sirini va inson tabiatining murakkabligini ko‘rsatadi. Kimsanboyning hikoya davomidagi xatti-harakatlari va qarorlarida chuqur ma‘naviy kurash aks ettirilgan, zolim sharoitlarda o‘z benuqsonligini saqlash qiyinchiliklari ochib berilgan. Kimsanboy umid va qarshilik timsoli sifatida boshlanadi, qahramon va boshqa mahbuslar jasorati va idealizmi uchun hayratga tushadi. Biroq, hikoya davom etar ekan, uning xarakteri sezilarli o‘zgarishlarga uchraydi. Bosim va mehnat lageridagi shafqatsiz haqiqatlarga duch kelgan Kimsanboy xiyonatga olib keladigan tanlovlar qiladi va bu bilan odamning axloqiy kompasini osongina buzish mumkinligini ta‘kidlaydi. Bu qahramonlikdan sotqinga o‘tish Said Ahmad hikoyasiga singib ketgan axloqiy noaniqlikni ko‘rsatadi. Said Ahmad Kimsanboyning harakatlariga sodda tushuntirishlardan qochib, uning motivlarini sinchiklab tuzadi. Said Ahmad uni yovuz yoki qahramon sifatida tasvirlash o‘rniga, Kimsanboyning uning sharoitiga qarab shakllangan murakkab shaxs sifatida ko‘rsatadi. Uning xiyonati tabiatan yovuzlik natijasida emas, balki omon qolish instinktlari va rejim talablarining og‘irligi oqibati sifatida tasvirlangan. Ushbu nozik tasvir o‘quvchilarni Kimsanboyning tanlovining axloqiy oqibatlarini bilan kurashayotganda ham unga hamdard bo‘lishga undaydi.

Kimsan jiddiy ma‘naviy ikkilanishlarga duch keladi, axloqiy noaniqlik mavzusini yanada ta‘kidlaydi. Uning sayohati shaxsiy qadriyatlar chidash va omon qolish zarurati bilan to‘qnash kelganda yuzaga keladigan ichki ziddiyatlarni aks ettiradi. Mehnat lageridagi rassom sifatida qahramon o‘z san‘atidan xotiralarini saqlab qolish va atrofidagi insoniy kuchlarga qarshi o‘zligini isbotlash uchun foydalanadi. Uning o‘z hunariga sodiqligi rejimning individuallikni yo‘q qilishga urinishlariga qarshi axloqiy pozitsiyani ifodalaydi. Biroq, bu majburiyat uni lager ma‘murlari bilan ziddiyatga olib keladi va uni qarshilik va itoatkorlik o‘rtasidagi xiyonatkor yo‘ldan borishga majbur qiladi. Hikoya davomida qahramon mahbuslarning insoniyatini aks ettiruvchi sahnalarni yashirincha chizish kabi nozik bo‘ysunuvchi harakatlar bilan shug‘ullanadi. Bu xatti-harakatlar qarshilik ko‘rsatish shakli bo‘lib xizmat qiladi, shu bilan birga ular uni qattiq jazolanish xavfiga ham qo‘yadi. Aksincha, u o‘zining va boshqa mahkumlarning omon qolishini ta‘minlash uchun o‘z tamoyillarini murosaga keltirishi kerak bo‘lgan paytlar bor. Said Ahmad bu misollardan lagerdagi hayotning axloqiy murakkabligini ta‘kidlash uchun foydalanadi, bu yerda aniq tanlov ko‘pincha imkonsizdir.

Lager ma‘muriyatining o‘zboshimchalik va shafqatsiz tabiati totalitar rejimlar qanday qilib axloqiy qadriyatlarni buzib, odamlarni o‘z tamoyillari va hayotlari o‘rtasida tanlov qilishlari kerak bo‘lgan vaziyatlarga majburlashini ko‘rsatadi. Said Ahmadning ushbu tizimli buzuqlikni tasvirlashi bunday muhitda axloqiy poklikni saqlash qiyinligini ko‘rsatadi. Keng tarqalgan axloqiy noaniqlikka qaramay, adib insonning mustahkamligi va axloqiy murakkabligi momentlarini ham ta‘kidlaydi. Qahramon va Kimsanboy kabi qahramonlar kamchiliklari va

murosalariga qaramay, insoniyligini saqlab qolish uchun tinimsiz kurashadi. Bu kurash kengroq insoniy holatni aks ettiradi, bu yerda axloqiy ravshanlik ko‘pincha qiyin bo‘ladi, lekin o‘z qadriyatlarini qo‘llab-quvvatlashga intilish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, c Ahmadning “Sarob” asari kuchli ijtimoiy-siyosiy tanqid bilan chuqur psixologik mushohadalarni uyg‘unlashtirgan hikoyachilik san’atining mohir namunasi. Said Ahmadning tematik elementlardan foydalanish, xarakter taraqqiyoti va hikoya qilish texnikasi chidamlilik, o‘zlik va axloqiy murakkablik kabi universal mavzular bilan jaranglaydigan boy, ko‘p qatlamli hikoyasidir. Ahmad “Sarob” orqali insonning tazyiq ostidagi holatini yoritibgina qolmay, inson ruhining mustahkamligini ham tasdiqlaydi. Said Ahmadning “Sarob” asaridagi ma’naviy noaniqlik totalitarizm davridagi insoniyat tajribasini o‘rganish uchun kuchli ob’ektiv bo‘lib xizmat qiladi. Murakkab axloqiy landshaftlarda harakat qiladigan qahramonlarni taqdim etish orqali Ahmad o‘quvchilarni zulmkor tizimlarning shaxsiy axloqqa ta’sirini ko‘rib chiqishga chaqiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Normatov U., Sayd Ahmad [Adabiy portret], T., “O‘qituvchi”1971.
2. G‘afurov I., Prozaning shoiri, T., “O‘qituvchi” 1984.
3. Дўстмухаммад. Х. Ҳозирги ўзбек ҳикоячилигида бадий тафаккурнинг янгиланиши. Ф.ф.н. дисс... – Т.: 1995.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.